
P r i n o s i

UDK: 17.023.32
316.653:
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 2/2005.

SUVREMENA OBITELJ I VREDNOTE U SPLITSKO-DALMATINSKOJ ŽUPANIJI

Luka Tomašević, Elza Jurun, Split

Sažetak

Potaknuti nizom istraživanja o vrednotama u Europi i kod nas koja su objavljena u prigodi nastupajućeg trećeg milenija, autori ovog rada odlučili su se za istraživanje stanja obitelji i vrednota u Splitsko-dalmatinskoj županiji u sklopu projekta "Model razvitka i obnove Županije splitsko-dalmatinske".

U ovom radu objavljuju djelomične rezultate svojih istraživanja. U prvom dijelu govore općenito o pojmu vrednota, o vrednotama obitelji u Hrvatskoj kao i u nekim europskim tranzicijskim zemljama koje su već postale članice Europske Unije i općenito nabrajaju promjene i izazove za hrvatsku obitelj danas.

U drugom dijelu prikazani su rezultati istraživanja javnog mnijenja na temelju uzorka od 1000 ispitanika s područja Splitsko-dalmatinske županije.

Ključne riječi: obitelj, vrednota, obiteljske vrednote, brak, djeca, nedjelja, blagdan, ispitivanje javnog mnijenja.

1. VREDNOTE I OBITELJ

U prigodi nastupanja trećeg milenija veoma su bila učestala istraživanja vrednota u europskom društvu kojima je svrha bila

otkriti ljestvicu vrednota u određenim narodima i društvima.¹ Ta istraživanja provedena su i u Hrvatskoj.² U tom kontekstu nerijetko se govorilo o padu i izmjeni vrednota, o temeljnim vrednotama, a jednako tako i o potrebi novih i za život orijentirajućih vrednota.

1.1. O vrednotama općenito

Vrednote, kako za pojedinca, tako i za društvo, jesu ono što je za njega vrijedno, nužno, korisno i potrebno, ono bez čega se ne isplati živjeti. One su, zapravo *društvene pojave*.³

O vrednotama je počela govoriti tek moderna filozofija, a prvi je progovorio filozof Nietzsche, premda o njima postoji govor i u staroj filozofiji, ali samo neizravno (u raspravama de bono – o dobru; de utili – o korisnome; de honesto – o časnome; de pulchro – o lijepome).⁴

¹ Usp. *Central-European Value Studies* (CEVS), Edited by H. G. Callaway, Rider University and University of Mainz. Affiliate Editors: Jaap van Brakel, University of Louvain, and Eckhard Herych, University of Mainz. To je istraživanje u Europi već od 1978. godine o vrijednostima i vrijednosnim orijentacijama (European Value Systems Study Group - EVSSG) koje je 1990. godine preraslo u European Values Study, kao središnje žarište znanstvenog istraživanja vrijednosti zemalja Srednje i Istočne Europe, SAD-a i Kanade; P. M. Zulehner/H. Denz, *Wie Europa lebt und glaubt. Europäische Wertstudie. Tabellenband*, Düsseldorf, 1993; P. M. Zulehner/R.Volz, *Männer im Aufbruch. Wie Deutschlands Männer sich selbst und wie Frauen sie sehen. Ein Forschungsbericht*, Ostfildern, 1998; *Jugend 2000. Shell Jugendstudie*, 2 Bde, Opladen.

² M. Valković, *Socioreligijsko istraživanje Vjera i moral u Hrvatskoj*. Djelomično izvješće, opći uvod, u: *Bogoslovska smotra* 68 (1998), br. 4, str. 461-473; J. Balaban, *Europsko istraživanje vrednota – EVS 1999., podatci za Republiku Hrvatsku, djelomično izvješće, opći uvod*, u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000.), br. 2, str. 173-183; P. Aračić/G. Črpić/K. Nikodem, *Vjerska situacija u hrvatskom tranzicijskom društvu prema istraživanju "Aufbruch"*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 128 (2000), br. 12; P. Aračić/G. Črpić/K. Nikodem, *Postkomunistički horizonti. Obrisni sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*, Diakovensia, Đakovo, 2003; I. Tomić-Koludrović/S. Kunac, *Rizici modernizacije, žene u Hrvatskoj devedesetih*, U. G. Stope nade, Split, 2000. *Socioreligijsko istraživanje u franjevačkim provincijama Hrvatske i Bosne i Hercegovine* (obuhvatilo i šire stanovništvo pod utjecajem franjevačkog pastorala), u: *Crkva u svijetu* 34 (1999), br. 2; *Revija Društvena istraživanja* 54-55, 10 (2001), br. 4-5, str. 619-946, Zagreb, srpanj-listopad 2001. čitava je posvećena obitelji.

³ Usp. Š. Marasović, *Teološki pogled na vrednote u hrvatskom društvu*, u: *Bogoslovska smotra*, 71 (2001), br. 2-3, str. 319-340.

⁴ Filozofe koji su govorili o vrednotama možemo podijeliti po jezičnim područjima. Tako imamo njemačko jezično područje s filozofima R. Lotze, F. Brentano,

Stvaranju filozofije vrednota pridonijeli su različiti čimbenici, među kojima ističemo:

- zasićenje moderne kulture,
- nehumanost u znanosti,
- brzi razvoj ekonomsko-tehničkih znanosti,
- sukob moderne kulture s tradicionalnom i odbacivanje tradicionalnih motivacija djelovanja,
- velika humanistička strujanja u filozofiji,
- kataklizmički događaji u društvu,
- brzi razvoj osobno-antropološke svijesti,
- bioetička pitanja u razvoju društva, posebice znanosti.

Termin vrednota ima više značenja.⁵ Neki sociolozi izjednačuju vrednotu i vrijednost,⁶ dok neki više naglašavaju "vrijednosne orijentacije", pri čemu misle na načela ponašanja i djelovanja u ostvarivanju određenog cilja.⁷ Ipak, čini nam se da pravo značenje vrednote ovisi o samoj subjektovoj procjeni, njegovoj interpretaciji, o njegovim vlastitim životnim stavovima i opredjeljenjima. Stoga bi se za vrednotu moglo reći da je ona sve ono što nadahnjuje ljudska djela i aspiracije, tj. sve ono što pokreće ljudsku volju na djelovanje i određeno ponašanje. U tom smislu svaka vrednota znači i neku vrstu opredjeljenja koje nužno uključuje i određeni angažman i vodi prema određenom cilju. Kao takva, vrednota, da bi bila vrednota, ne može ostati samo na ideji nego se mora vidjeti u stvarnosti, i to

A. Meinong, Ch. von Ehrenfels, W. Windebrand, H. Rickart, H. Münsterberg, M. Scheler, N. Hartmann, M. Heidegger. Zatim je francusko jezično područje: E. Durkheim, L. Levy-Bruhl, R. Le Senne, L. Lavelle, J. P. Sartre, M. Merleau-Ponty, P. Ricoeur i englesko jezično područje lingvističke škole: G. E. Moore, L. Wittgenstein, B. Russel, A. J. Ayer, a njima valja pribrojiti i američke pragmatiste i europske marksiste i lenjiniste. Kod Nijemaca pokret dolazi od austrijske i badenske škole, a kod Francuza od spiritualističke, sociološke škole i od egzistencijalizma. Nosioci američkog pragmatizma su W. James (1842.-1910.) CH. Pierce (1839.-1914.) i djelomično J. Dewey (1859.-1952.).

⁵ Usp. R. Lautermann, *Wert und Norm. Begriffsanalysen für die Soziologie*, Köln-Opladen, 1969. On navodi čak 178 različitih značenja.

⁶ Usp. K.-H. Hillmann, *Wertwandel. Zur Frage soziokultureller Voraussetzungen alternativer Lebensformen*, Darmstadt, 1989.

⁷ Usp. F. Radin, *Sustavi vrijednosti*, u: V. Ilišin/F. Radin/H. Štimac/S.Vrcan (zbornik), *Ogledi o omladini osamdesetih*, IDS, Zagreb, 1990; R. Bucher, *Pluralität als epochale Herausforderung*, u: H. Haslinger (Hrsg.), *Handbuch Praktische Theologie*, Bd. 1, Grundlegung, Mainz, 2000.

stalno, a ne privremeno. Vrednote potiču ljude na djelovanje, uzdižu ih, daju motive njihovom djelovanju i načinu života. One pripadaju ljudskome duhu i mogu se shvatiti kao neka vrsta *duhovnog bitka*. Nisu i ne mogu biti apsolutne jer bez čovjeka ne postoje.

Vrednote najviše nastaju iz potrebe, iz nedostatka nečega. Kad čovjeku nešto nedostaje, on onda želi zadovoljiti taj svoj nedostatak kako bi popunio svoju nedostatnost. Jasno je da prije prethodi spoznaja vlastite nedostatnosti, ali i spoznaja stvari ili nečega što može tu prazninu popuniti. U tom spontanom procesu može se govoriti o *spoznajnom procesu vrednota* u kojem se sjedinjuje postojeće stanje potrebe i objekta koji želimo, a još ne posjedujemo. Čovjek kao takav jest biće nedostatka i ta činjenica ga potiče na kreativnost i poduzetništvo kako bi ispunio svoje želje. U tom smislu neki filozofi vele da je čovjek *osuđen na slobodu* (Sartre) jer iz dana u dan mora popunjavati svoje želje, ali to mora vršiti slobodno, tj. kao slobodno biće koje odabire.

Ipak, sadržaj vrednota može biti veoma različit i varirati u širini, dok kvaliteta postaje različita. U tom smislu se govori o realnim i mogućim, konkretnim i apstraktnim, duhovnim i materijalnim vrednotama.

Neki su filozofi smatrali da su vrednote objektivne stvarnosti, ideali koji su oduvijek, (Sartre, Scheler, Hartmann), neki opet da su to obični osjećaji i da nemaju svoju pravu objektivnu stvarnost, nego samo subjektivnu kao aspiracije psihe (Freud, Meinong), a neki opet smatraju da su one vlastitosti nadnaravnog bitka kao što je i *dobro* (Lavelle, Hammer).⁸

I vrednote imaju svoju klasifikaciju i hijerarhiju. Tako se govori o ekonomskim, afektivnim, intelektualnim, estetskim, moralnim i duhovnim vrednotama.⁹

⁸ Usp. B. Mondin, *Introduzione alla filosofia. Problemi, Sistemi, Filozofi*, Massimo, Milano, 1979, str. 221-230.

⁹ Prema Scheleru vrednote se dijele u 10 skupina: 1. ontološke vrednote (bitak); 2. osobne vrednote (osoba); 3. društvene vrednote (obitelj); 4. ekonomske vrednote (rad); 5. kulturalne vrednote (kultura); 6. tjelesne vrednote (tijelo); 7. spoznajne vrednote (istina); 8. estetske vrednote (ljepota); 9. moralne vrednote (dobrota); 10. religiozne vrednote (sveto). Usp. Isti, str. 231-234.

1.2. Obitelj i obiteljske vrednote kod Hrvata

Zadnjih desetljeća posebice se ističu i istražuju obiteljske vrednote.¹⁰ Kao takva, obitelj je isprepletana svojim različitim odnosima, te stoga i različitim vrednotama. Obiteljski odnosi zaručništva (muž-žena), očinstva i majčinstva i sinovstva stvaraju na prvome mjestu *afektivne* obiteljske vrednote kao što su ljubav (bračna, roditeljska, sinovska), mržnja, zahvalnost, dijalog, poštivanje, darivanje, razumijevanje, praštanje i suradnja.¹¹

U obiteljskim vrednotama one *ekonomske* nikako nisu na posljednjemu mjestu jer je riječ o stanu (kući), zaposlenju (sigurna primanja), posjedovanju imetka (kretnina i nekretnina), kao i o samom siromaštvu.

Na ljestvici obiteljskih vrednota one *moralne*, kao što su istina, iskrenost, vjernost, nevjernost, dobrotu i laž igraju veoma veliku ulogu, a religiozne vrednote za mnoge obitelji vrijede čak i više jer one nadahnjuju i moralne i afektivne.

Nikako se ne mogu zanemariti i *socijalne* vrednote obitelji, kao što su sloga, mir, solidarnost, pravednost, tolerancija, služenje, pomaganje, prenošenje i vrednovanje života, odnos prema bolesnima i starima, gostoljubivost, odnos prema društvu (politika), državi i Crkvi.

Govoreći općenito, Hrvati vrednotu obitelji stavljaju na prvo mjesto, čak 98,8 posto građana smatra obitelj općim dobrom, dok je europski prosjek 84 posto.¹² Za usporedbu, za Poljake obitelj je važna 91,8 posto, za Slovake 87,5 posto, za Mađare 88,7 posto. Malta je najbliža Hrvatskoj, sa 95,6 posto. Najniže vrednovanje obitelji je u Latviji, 72,2 posto i u Litvi, samo 65,1 posto.¹³

¹⁰ Usp. L. Bohnisch/K. Lenz (Hrsg.), *Familien. Eine interdisziplinäre Einführung*, Weinheim-München, 1997; K. Gabriel, *Familie, Religion und Kirche*, u: *Neue Gespräche* 29 (1999.), Heft 5; P. Aračić (uredio), *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive. Zbornik radova Studijskih dana u Đakovu, 20.-22. 10. 1994. godine*, Biskupski ordinarijat, Đakovo, 1995; A. Akrap, *Brak i obitelj u demografskom kontekstu*, u: *Bogoslovska smotra* 69 (1999), br. 2-3, str. 313-339.

¹¹ Usp. B. Fresacher, *Suvremene obitelji: modeli i trendovi*, u: "Hrvatska obitelj u pokretu", zbornik radova s pastoralnog skupa u Bergisch Gladbachu 9.-12. 10. 2000., *Diaspora croatica*, Frankfurt am Main, 2001, str. 9-26.

¹² Usp. Gore navedeni EVS-199.

¹³ Usp. B. Bodnarova, *La famiglia nei "nuovi" Paesi dell'Unione*, u: *Famiglia oggi*, ottobre, br. 10, 2004.

Hrvati smatraju i da brak nije zastarjela vrednota, njih čak 89,6 posto. Vjera i moral u Hrvatskoj igraju veoma veliku ulogu u takvim shvaćanjima braka i obitelji.¹⁴ Uspješan brak, smatraju Hrvati, čini povjerenje, poštovanje, uvažavanje, razumijevanje, tolerancija, djeca, nemiješanje roditelja u brak, zajednički interesi, spremnost na razgovor o problemima, seksualna ispunjenost itd.

U bračnome i obiteljskome sustavu vrijednosti posebno mjesto pripada djeci. Tako 93,8 posto ispitanika djecu smatra važnom vrijednošću obiteljskoga života (EVS-1999). Socio-religijsko istraživanje donosi podatak da 91,1 posto ispitanika u Hrvatskoj smatra važnim u braku imati djecu. Ona su važan čimbenik stabilnosti braka. Gotovo 80 posto populacije želi dvoje ili troje djece. S druge strane, rezultati EVS-1999 pokazuju da je broj djece znatno manji. Željeni broj djece po ispitaniku iznosi 2,70, međutim ostvareni broj djece iznosi 1,28. To je dvostruko manje u odnosu na željeni broj.¹⁵ Čak 65,9 posto odobrava stav žene koja želi imati dijete kao samohrana majka i ne želi stabilnu vezu s muškarcem. Samo 16,2 posto ne odobrava taj stav. S druge strane, na pitanje moraju li i muž i žena pridonositi održavanju kućanstva, 94,4 posto ispitanika pretežito odgovara potvrdno. S tvrdnjom da su očevi općenito jednako sposobni brinuti se za djecu kao i majke, pretežno se slaže 68,3 posto ispitanika.

Očito je da obitelj više nije jedino mjesto rađanja i odgoja djece i da u Hrvatskoj postoji pluralitet obiteljskih oblika života.

Potaknuti tim činjenicama o vrednotama u Europi i Hrvatskoj, autori ovog rada su napravili ispitivanje o obiteljskim vrednotama u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Današnja obitelj u Hrvatskoj (kao i u Europi) nije više patrijarhalna obitelj, koja je imala svoju ulogu i jasno mjesto u društvu, nego obitelj civilnog društva, tj. obitelj koja nije prihvaćena i shvaćena kao datost "naravi" niti kao nužna zajednica društvenog života.¹⁶

¹⁴ Usp. Isto; J. Baloban/G. Črpić, *Relevantne vrednote za uspješan brak i željeni broj djece u Hrvatskoj*, u: Bogoslovska smotra 68 (1998), br. 4.

¹⁵ Usp. T. Matulić, *Aktualni problemi braka i obitelji: etičko-socijalni vid*, u: Hrvatska obitelj na prekretnici, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Zagreb, 2001.

¹⁶ Usp. K. Gabriel, *Brak i obitelj u sukobu s drugim društvenim vrednotama*, u: Hrvatska obitelj u pokretu, zbornik radova s pastoralnog skupa u Bergisch Gladbachu 9.-12. 10. 2000., Diaspora croatica, Frankfurt am Main, 2001., str. 27-33; B. Fresacher, *Suvremene obitelji: modeli i trendovi*, u: Hrvatska obitelj u pokretu, str. 9-26.

No, i u današnjem društvu obitelj se pokazuje kao nenadoknadiva i osnovna jedinica društva i osobnih odnosa. Ona je i danas prva, najizvornija i najtemeljnija ljudska zajednica. Ni izvanredno ubrzanje povijesnih procesa u naše vrijeme nije moglo nadoknaditi moralne vrednote i afektivne izljeve ljubavi kojih je ona čuvarica.

Premda se hrvatska obitelj još uvijek pokazuje stabilnom, ipak i ona pokazuje probleme odnosa između roditelja i djece, što pogađa srce obitelji; problem jednakih odnosa među samim supružnicima; problem nesigurnosti posla i dovoljnih sredstava za život, čime obitelj sve više gubi svoju tradicionalnu ulogu "socijalnog amortizera", posebice kad je riječ o djeci, bolesnicima, starcima; tu je i problem razvoja samog ekonomskog subjektiviteta obitelji (mala poduzetništva u koja se uključuju svi članovi obitelji za čim ide razvoj hrvatskog društva).¹⁷

Treba upozoriti na već široki fenomen rastava i razdvajanja obitelji. Prvi uzrok tome treba tražiti u psihološkoj i afektivnoj krhkosti bračnih zajednica. Riječ je o osiromašenju bračnih, a potom i obiteljskih odnosa, koji se pretvaraju u rutinu i samo su prema vani "normalni". Drugi uzrok tome je stres što ga u obiteljima stvaraju navike i radni ritam koje nameću društvene i radne organizacije, kao i sam gradski život.

Na trećemu mjestu, ne treba zaboraviti ni utjecaj masovne kulture što je nameću mediji, a koja nagriza ispravne obiteljske odnose svojim stavovima usmjerenim protiv braka i obiteljske atmosfere. Svakako da se iza masmedija krije i ideološka kultura koja nerijetko samu obitelj prikazuje kao hijerarhijsku, autoritarnu i opresivnu instituciju koja smanjuje slobodu, kako afektivnu tako i seksualnu, posebice mladih i žena.

Hrvatska obitelj danas je uznemirena i teškim ekonomskim stanjem, siromaštvom, nesigurnošću, što posebice pogađa mlade članove, kojima se ne otvara mogućnost odvajanja od obitelji zbog nedostatka radnih mjesta.

Treba spomenuti da se i u Hrvatskoj širi fenomen bračnih veza "bez vjenčanog lista", tj. fenomen zajedničkog života muškarca i žene bez ikakve crkvene ili društvene registracije.

Možda treba spomenuti i fenomen među mladima da olako sklapaju "privremeni brak" ili "brak na provu" prije same odluke o

¹⁷ O tome posebice vidi: J. Balaban, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Glas Koncila, Zagreb, 2004.

vjenčanju. Te se veze lako i često razvrgavaju. Drugi fenomen je da djevojke dolaze na vjenčanje u već poodmakloj trudnoći.

Treba istaknuti i to da se kroz povijest naglašavala pravna i ekonomska ideja bračnog suživota, koji se previše shvaćao usmjerenim isključivo na rađanje djece. Može se gotovo dobiti dojam da institucija braka nije uključivala zajednički život, ljubav i razumijevanje, nego da je to nadilazila svojim finalističkim stavovima: brak služi za zadovoljenje seksualnog poriva i za rađanje djece. Tako se skrio osnovni obiteljski pojam, da je obitelj zajednica života i ljubavi. Takva obitelj imala je silnu izvanjsku važnost, ali unutarnju gotovo nikakvu. O bračnim se osjećajima, o bračnoj ljubavi, uopće nije govorilo kao da je to bilo nešto pridodano braku i obitelji. I sam obiteljski odgoj kao da je više bio pod utjecajem društva i šire obitelji negoli samih roditelja. Stoga su s pravom naglasili neki mislioci da je daleko lakše izgraditi pravu osobu i osobnost u modernoj obitelji negoli je to bilo u onoj patrijarhalnoj.¹⁸

Zanimljiva je i činjenica da je današnja obitelj sve više povučena u sferu privatnosti. Toliko je to naglašeno u današnjem društvu da treba postaviti i pitanje: poslije tolikih stoljeća u kojima je obitelj imala društveno i jednoznačno priznanje kao osnovna i naravna jedinica ljudskog života, je li i danas moguće, a da ne izazovemo konflikte ili optužbe za netolerantnost, instituciji braka i obitelji vratiti temeljne vrednote, tj. da se obitelj temelji na braku kao na trajnom i stabilnom odnosu muškarca i žene i da je otvorena buđenju novih života? To pitanje nekoć se nije postavljalo, ali danas ga treba postaviti jer već i Deklaracija o osnovnim pravima Ujedinjene Europe razlikuje "pravo na ženidbu" i "pravo na osnivanje obitelji". Time kao da ozakonjuje različite oblike suživota između muškarca i žene koji se ne moraju zvati brakom. Takav razvoj društva i mentaliteta dovodi do velikih promjena, koje su opet uvjetovane ideološkim i političkim stavovima. Gledajući povijesno, obitelj, barem u zapadnom svijetu, nikada nije bila čisto privatna institucija, nego i društvena, jer je smatrana svezom između osobe i društva, pa čak i između osobe i države, već prema starom rimskom načelu koje veli da je obitelj principium urbis et quasi seminarium rei publicae.¹⁹

¹⁸ G. Campanini, *La famiglia fra "pubblico" e "privato"*, u: AA.VV., *La coscienza temporanea tra "pubblico" e "privato": la famiglia crocevia della tensione*, Milano, 1979.

¹⁹ Ciceron, *De officiis*, I, 17, 54.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U svjetlu onoga što je kao najznačajnije navedeno o suvremenoj obitelji i vrednotama, provedeno je istraživanje na području Županije splitsko-dalmatinske. Splitsko-dalmatinska županija prostorno je najveća županija Hrvatske, ukupne površine od 14.045 četvornih kilometara (od toga na kopno otpada 4.572 četvornih kilometara). Nalazi se u središnjem dijelu južne Hrvatske, na prostoru povijesne pokrajine Dalmacije. Na sjeveru se proteže od Vrlike na jugu do otoka Visa, pa do najudaljenijega hrvatskog otoka, Palagruže, na zapadu do Marine, a na istoku do Vrgorca, odnosno Gradca. Na prostoru od 4.501 četvornih kilometara (oko 8 posto površine Hrvatske) živi 463.676 stanovnika (smanjenje broja stanovnika za 2,18 posto u odnosu na popis iz 1991. godine), prema popisu iz 2001. godine, što čini 10,68 posto stanovništva Hrvatske, od kojih je oko 18 posto zaposleno. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, radni kontingent iznosio je ukupno 296.386 osoba, što čini 63,9 posto ukupnog stanovništva, što je na razini prosjeka Hrvatske. Pokazatelji o obrazovanosti, odnosno stupnju školske spreme, govore da su proizvodne mogućnosti s obzirom na kvalitetu ljudskog rada znatno povećane. Povoljnija struktura i kretanje u odnosu na prosjek Hrvatske dijelom je posljedica razlike u dobnoj strukturi stanovništva, budući da su u stanovništvu Županije manje od prosjeka zastupljene starije dobne skupine, kod kojih je veća učestalost nepismenosti i niske školske spreme. U travnju 2004. godine u matičnim uredima naše Županije upisano je 414 rođenja i 345 smrti, što daje pozitivan prirodni prirast od +69. Grad Split ima također pozitivan prirodni prirast od +31. Za cijelu Županiju za razdoblje siječanj-travanj 2004. prirodni prirast bio je negativan, -149.

Ovim istraživanjem obrađeno je 1000 anketa, pri čemu je utvrđeno da anketirani građani (koji su bili stariji od 18 godina) tvore uzorak koji je u skladu sa svim suvremenim zahtjevima statistike, reprezentativan i slučajan. Između ostaloga, napominjemo da prema spolu, dobi, radnom statusu, zanimanju, školskoj spremi i bračnom stanju, struktura anketiranih oslikava strukturu stanovništva Županije splitsko-dalmatinske prema popisu iz godine 2001., bez statistički značajnih odstupanja.

Odgovori na postavljena pitanja, koja bismo na prvi pogled mogli ocijeniti ležernima, ne ostaju na razini deskripcije pojavnih oblika ponašanja, nego nam pomažu u otkrivanju biti međuljudskih odnosa unutar braka i obitelji kao i odnosa obitelji prema različitim sferama njezina okruženja.

Zbog ograničenja koja postavlja ovaj rad, neće biti moguće navesti sve rezultate i dimenzije ovog opsežnog istraživanja, te na ovome mjestu za početak navodimo izabrana anketna pitanja, a dio zaključaka već je ponuđen u postotcima ispitanika koji su se opredijelili za takav ponuđeni odgovor.

Anketno pitanje	U vašoj obitelji važne odluke u odgoju djece donosi	Važnije financijske odluke u vašoj obitelji donosi
Ponuđeni odgovor		
Uglavnom otac samostalno	4,5 %	8,2 %
Otac uz prethodni dogovor s majkom	8,5 %	17,6 %
Majka i otac zajednički nakon međusobnog dogovora	59,2 %	54,1 %
Majka uz prethodni razgovor s ocem	12,9 %	7,0 %
Uglavnom majka samostalno	11,2 %	8,6 %
Nije odgovorilo	3,7 %	4,5 %
Ukupno ispitanika	100,0 %	100,0 %

U sljedećem dijelu ankete željelo se otkriti žive li bračni partneri kao "oženjeni samci" ili iskreno i svakodnevno ulažu napore za unapređenje svojega odnosa.

Napominjemo da su na ova pitanja odgovarali samo oni ispitanici koji žive u braku.

Anketno pitanje	Vaš(a) suprug(a) vam pokloni pažnju prigodom obljetnice braka
Ponuđeni odgovor	
Uvijek	43,4 %
Katkad zaboravi, ali se uglavnom sjeti	34,0 %
Katkad se sjeti, ali uglavnom zaboravi	16,2 %
Nikada	5,4 %
Nije odgovorilo	1,0 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

Anketno pitanje	Vaš(a) suprug(a) vas je posljednji put pitao(la): "Kako se osjećate?"	Vaš(a) suprug(a) vam je posljednji put zahvalio(la) za nešto čime ste ga(je) iznimno obradovali
Ponudeni odgovor		
Prije nekoliko dana	67,7 %	51,5 %
Prije mjesec dana	6,6 %	16,7 %
Pred nekoliko mjeseci	2,4 %	8,5 %
Ne sjećam se	21,4 %	21,4 %
Nije odgovorilo	1,9 %	1,9 %
Ukupno ispitanika	100,0 %	100,0 %

Suvremenim istraživanjima nedvojbeno je potvrđeno da na kvalitetu života, posebno što se tiče obitelji, presudno utječe ne toliko novčani iznos redovitih mjesečnih primanja, koliko subjektivni osjećaj pojedinca o vlastitom materijalnom stanju. Uz to, pitanjima koja slijede željelo se otkriti koliko u suvremenoj životnoj utrci ljudi primjećuju siromaštvo svojih bližnjih. Štoviše, željelo se doznati koliko ih aktivno želi pomoći potrebnijima od sebe.

Materijalno stanje	Postotak ispitanika	Vaša obitelj u dobrotvorne svrhe izdvaja	Postotak ispitanika
Vrlo dobro	5,8	Nikada, jer bi drugi nama trebali davati	9,1
Dobro	43,9	Povremeno, od viška materijalnih dobara	18,8
Skromno, ali dovoljno	38,9	Povremeno, jer znamo da ima potrebnijih od nas	62,1
Slabo	8,8	Redovito	6,4
Veoma slabo	2,6	Nije odgovorilo	3,6
Ukupno	100,0	Ukupno	100,0

Pitanjem koje slijedi pokušalo se doznati koliko se suvremena obitelj na području Splitsko-dalmatinske županije uspjela othrvati tradicionalnim muško-ženskim odnosima u patrijarhalnoj obitelji.

Anketno pitanje	Muškarac bi trebao kuhati ili glačati
Ponudeni odgovor	
Redovito, jer je to obiteljski posao kao i svaki drugi	19,8 %
samo u iznimnim okolnostima, jer je to ženski posao	42,5 %
Nikada	8,7 %
Nije odgovorilo	29,0 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

Gostoljubivost je jedna od najcjenjenijih obiteljskih vrednota. Nažalost, danas se obitelji sve više izoliraju u svoju intimu. Kako se to odražava na obiteljska slavlja, oslikavaju odgovori na sljedeće pitanje.

Anketno pitanje	Rodendan odnosno imendan
Ponudeni odgovori	
Ne slavim	17,9 %
Obilježavam u krugu obitelji	34,0 %
Slavim s obitelji i nekolicinom najbližih prijatelja	39,0 %
Proslavim u pravom smislu riječi i svi su dobrodošli	9,1 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

Način provođenja slobodnog vremena bitna je odrednica suvremenog života općenito, a napose obiteljskoga. Ovdje prikazani odgovori pružaju barem globalnu sliku tog značajnog socio-ekonomskog fenomena.

Anketno pitanje	Nedjelja i blagdan je za vas dan
Ponudeni odgovor	
Kao i svaki drugi	9,5 %
Kada mogu završiti one poslove koje nisam dospio(jela) obaviti tijekom radnog tjedna	6,5 %
Kada uživam u krugu obitelji uz blagdanski stol i TV program	16,0 %
Mogućnosti susreta (razgovora, izleta) s obitelji i prijateljima	15,5 %
Mogućnosti posjeta roditeljima, bolesnima i starijima	3,6 %
Mogućnosti susreta sa sobom, obitelji, prijateljima i s Bogom u nedjeljnoj sv. misi	48,9 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

Odnos suvremene obitelji prema lokalnom okruženju uvelike odražava i njezin odnos prema tradicionalnim vrednotama i običajima tog kraja. Mogli bismo nadodati da odgovori na to anketno pitanje odražavaju i njegovanje rodoljublja kao obiteljske vrednote.

Anketno pitanje	Dan vašeg mjesta (grada), državni praznik je za vas dan
Ponuđeni odgovor	
Kao i svaki drugi	23,1 %
Kada mogu završiti i one poslove koje nisam dospio(jela) tijekom radnog tjedna	9,4 %
Kada uživam uz blagdanski stol i TV-program	13,1 %
Kada mogu s obitelji i sugrađanima uživati u starim običajima i kulturnim manifestacijama	50,2 %
Kada se mogu posvetiti čitanju i razmišljanju	2,8 %
Nije odgovorilo	1,4 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

Sljedeći odgovori na anketna pitanja daju nam smjernice za identifikaciju temeljnih i najbitnijih životnih zapreka zbog kojih se mlađi ljudi sve teže odlučuju za brak, a oni u braku sve rjeđe daruju nove živote.

Ljudi se sve teže odlučuju za zasnivanje bračne zajednice	Postotak ispitanika	Bračni parovi se sve rjeđe odlučuju na rađanje četvrtog djeteta zbog	Postotak ispitanika
Neriješene financijske i stambene situacije	51,2	Neriješene financijske i stambene situacije	61,6
Opće klime nesigurnosti	16,1	Opće klime nesigurnosti	20,3
Straha od odgovornosti i dodatnih obveza	18,8	Straha od odgovornosti i dodatnih obveza	12,3
Straha od ugrožavanja stečenog statusa (karijera, putovanja, slobodno vrijeme)	2,4	Straha od ugrožavanja stečenog statusa (karijera, putovanja, slobodno vrijeme)	4,4
Straha od iskrenog dijeljenja života s drugom osobom	8,9	Nije odgovorilo	1,4
Loših iskustava rodbine i prijatelja	2,6		
Ukupno ispitanika	100,0		100,0

Temelji li se obitelj na braku kao zajednici ljubavi i suživota žene i muškarca ili su naši ispitanici spremni prihvatiti i druge opcije, željeli smo doznati iz njihovih odgovora na sljedeće pitanje:

Anketno pitanje	Homoseksualci su
Ponudeni odgovor	
Bolesnici koji se trebaju liječiti, a ne tražiti posebna zakonska prava	55,0 %
Ljudi kao i svi drugi, te bi kao i drugi trebali poštivati sve postojeće zakone	32,9 %
Ljudi s posebnim sklonostima, te bi trebalo uvažavati njihove zahtjeve	10,7 %
Nije odgovorilo	1,4 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

Odgovorima na sljedeća pitanja željeli su se osvijetliti temeljni moralni stavovi koji se najvećim dijelom izgrađuju unutar obitelji, a ogledaju se u općeljudskim odnosima širega društvenog okruženja. Neki od tih stavova imaju priliku doći do izražaja u djelovanju pojedinaca, koje značajno, a katkad i presudno utječe na prava drugih pojedinaca, štoviše, rekli bismo, na temeljna ljudska prava, kao što je pravo na život.

Abortus je	Postotak ispitanika	Eutanazija je	Postotak ispitanika
Ubojstvo	50,0	Ubojstvo	42,6
Dopušten u iznimnim slučajevima, kao što je silovanje i ugroženost života majke	27,0	Dopuštena u iznimnim slučajevima, kada npr. teški bolesnik vegetira pomoću medicinske tehnike	27,9
Dopušten u slučajevima kada značajno remeti život obitelji	5,7	Djelo milosrđa prema čovjeku koji u teškim patnjama samo čeka smrt	27,4
Isključiva odluka žene	16,2	Nije odgovorilo	2,1
Jedan od načina reguliranja rađanja	1,1		
Ukupno ispitanika	100,0		100,0

Anketno pitanje	Mito biste dali
Ponuđeni odgovori	
Nikada	24,7 %
U iznimnim okolnostima kad bi mi zdravlje bilo značajno ugroženo	44,4 %
U iznimnim okolnostima kad bi to pridonijelo rješavanju životnog problema (stan, posao, obrazovanje...)	23,9 %
Uvijek kada je to najsigurniji i najlakši put do cilja	5,9 %
Nije odgovorilo	1,1 %
Ukupno ispitanika	100,0 %

3. UMJESTO ZAKLJUČKA

Obitelj kao zajednica ljubavi i života u suvremenom svijetu doživljava krupne i bitne promjene, ne samo u socio-ekonomskom nego i u svakom drugom smislu. Vrednote općenito, a posebno obiteljske vrednote slijede slične trendove. Stoga se ovim radom, kao dijelom opsežnoga znanstvenog istraživanja, željelo općenito oslikati postojeće stanje obiteljskih vrednota. Sastavni dio rada je i ispitivanje javnog mnijenja na području Splitsko-dalmatinske županije putem velikog i po svim segmentima strukture populacije reprezentativnog uzorka ispitanika.

Kao što je već rečeno, ovo je samo dio opsežnog znanstvenog istraživanja. Stoga bismo, u okvirima koje zacrtava ovakav rad, prepustili da zaključci izvire iz samih postotaka u kojima su se ispitanici opredjeljivali za odgovore na postavljena pitanja.

Mnogo je zanimljivija analiza zaključaka dobivenih nakon provedenih brojnih *crosstabulation* analiza, od kojih neke još traju. Međutim, taj dio analize javnog mnijenja, kao i dio zaključaka o obiteljskim vrednotama danas, prelaze okvire ovog rada. Stoga će biti objavljeni u sklopu naših idućih znanstvenih istraživanja.

Čini se da današnju obitelj i u Splitsko-dalmatinskoj županiji čekaju tri izazova:

- izazov načina samog života između muškarca i žene koji više ne mora biti brak,
- izazov ekonomskog siromaštva obitelji,
- izazov multikulturalnoga i multietničkog konteksta u tzv. građanskom društvu.

CONTEMPORARY FAMILY AND VALUES IN SPLIT-DALMATIAN COUNTY

Summary

Prompted by a series of investigations on values in Europe and with us published on the occasion of the beginning of the third millennium, the authors of this work have set to the investigation of the state of family and values in Split-Dalmatian County within the framework of the project "Model of Development and Renewal of Split-Dalmatian County".

In this work they release partial results of their investigations. The first part is about the concept of values in general, on the value of family in Croatia and also in some European transition countries that have already become the EU members. They also state some changes and challenges for Croatian family today. The second part shows the results of public opinion poll on the basis of a sample of 1000 respondents from the region of Split-Dalmatian County.

Key words: *family, value, family values, marriage, children, Sunday, holiday, public opinion poll.*

Literatura na hrvatskom jeziku:

- Ivan Pavao II., *Obiteljska zajednica*, KS, Dok. 64, Zagreb, 1981.
Povelja o pravima obitelji (1983. g. predložena od Sv. Stolice), KS, Dok. 68, Zagreb, 1984.
- Ivan Pavao II., *Pismo obiteljima*, IKA, Zagreb, 1994.
- AA. VV., *La coscienza temporanea tra "pubblico" e "privato": la famiglia crocevia della tensione*, Milano, 1979.
- AA. VV., *Obitelj u suvremenom društvu. Zbornik radova, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži*, Zagreb, 1999.
- Akrap, A., *Brak i obitelj u demografskom kontekstu*, u: BS 69 (1999), 2-3, str. 313-339.
- Aračić, P., (uredio), *Obitelj u Hrvatskoj – stanje i perspektive. Zbornik radova Studijskih dana u Đakovu, 20.-22. 10. 1994. godine*, Biskupski ordinarijat, Đakovo, 1995., str. 186-192.
- Aračić, P., *Rasti u ljubavi. Priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Glas Koncila, Zagreb, 2000.
- Aračić, P., (uredio), *Obitelji, postani ono što jesi! Radovi simpozija o Pobudnici pape Ivana Pavla Drugog "Familiaris consortio – Obiteljska zajednica" u Đakovu, 28. do 30. studenoga 1983.*, Biskupski ordinarijat, Đakovo, 1984.

- Aračić, P., - Nikodem, K., *Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu*, u: BS 70 (2000), 2, str. 291-311.
- Aračić, P., *Obitelj u hrvatskome društvu: teškoće i pastoralne perspektive*, u: BS 65 (1995) 3-4, str. 571-602.
- Aračić, P., Črpić, G., Nikodem, K., *Postkomunistički horizonti. Obris sustava vrijednosti i religijskih orijentacija u deset postkomunističkih zemalja*, Diakovensia, Đakovo, 2003.
- Baloban, J., *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Glas Koncila, Zagreb, 2004.
- Baloban, S., (uredio), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve - GK, Zagreb, 2001.
- Fuček, I., *Bračna ljubav*, FTIDI, Zagreb, 1974.
- Jurčević, M., *Biblijsko dogmatski nauk o braku i obitelji*, Riječki teološki časopis 3 (1995) 1, str. 1-19.
- Klarić, J., (uredio), *Hrvatska obitelj u pokretu* (hrv. i njem.; Zbornik radova, 2000.), Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt, 2001.
- Koprek, I., (uredio), *Život o obitelji za godinu obitelji*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1994.
- Koračević, K., *Odras društvenih promjena na obitelj u Hrvatskoj*, u: Riječki teološki časopis 10 (2002), br. 1, str. 3-19.
- Koračević, K., *Novije promjene u življenju i shvaćanju braka i obitelji*, u: BS 69 (1999), 2-3, str. 271-283.
- Kušar, S., "Muško i žensko stvori ih (Post 1,27)", *Obnovljeni život* 50 (1995), 6, str. 462-464.
- Lautermann, R., *Wert und Norm. Begriffsanalysen für die Soziologie*, Köln-Opladen, 1969.
- Marasović, Š., *Teološki pogled na vrednote u hrvatskom društvu*, Bogoslovska Smotra 71 (2001), 2-3, str. 319-340.
- Matulić, T., *Aktualne dileme bračnog i obiteljskog morala*, u: RTČ 10 (2002), 1, str. 117-147.
- Nimac, S., *Pastoralno djelovanje u neredovitim situacijama prema "Familiaris consortio"* u: BS 69 (1999), 2-3, str. 407-425.
- Tomašević, L., *Brak i obitelj: Božja zamisao i evangelizacijska uloga obitelji*, u: Hrvatska obitelj u pokretu, Zbornik radova s pastoralnog skupa u Bergisch Gladbachu 9.-12. 10. 2000., Frankfurt am Main, 2001., str. 35-59. Isti tekst i na njemačkom jeziku.
- Tomašević, L., *Crkveni dokumenti o evangelizacijskoj ulozi obitelji*, u: Crkva u svijetu, 36 (2001), br. 4, str. 438-452.
- Valković, M., *Društveni utjecaj na brak i obitelj*, u: BS 69 (1999), 2-3, str. 295-313.
- Valjan, V., *Moral spolnosti, braka i obitelji*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 2002.